

УДК 351.95

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.02.76>

РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ ДИТИНИ ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Зеленський Є.С.,

*старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Зеленський Є.С. Роль Національної поліції у забезпеченні прав дитини під час дії правового режиму воєнного стану в Україні.

Наукова стаття присвячена визначенню ролі Національної поліції у забезпеченні прав дитини під час дії правового режиму воєнного стану в Україні.

В роботі проаналізовано та узагальнено наявну практику забезпечення прав дитини підрозділами Національної поліції. Відзначено ключову роль держави у забезпеченні прав дитини під час воєнного стану. Наголошено, що саме органи ювенальної превенції в умовах збройного конфлікту в Україні забезпечують основні права дітей та усувають вчинення протиправних дій щодо них, у ситуаціях, що є здебільшого нетиповими в мирний час, а також докладають зусиль щодо недопущення зростання в Україні кількості дітей, схильних до девіантної поведінки.

Автор виокремлює напрямки діяльності Національної поліції щодо забезпечення безпеки дитини в умовах воєнного стану: організація евакуації дітей з окупованих, прифронтових та інших територій України; примусова евакуація дітей з територій, які є зонами активних бойових дій; допомога в облаштуванні житлово-побутових умов сім'ям з дітьми; організація надання гуманітарної допомоги сім'ям з дітьми; профілактична робота з внутрішньо переміщеними особами, в сім'ях яких є діти; надання допомоги дітям, які постраждали в наслідок збройного конфлікту, притягнення винних осіб до відповідальності; надання допомоги дітям, які втратили сім'ю внаслідок збройного конфлікту; пошук безвісти зниклих дітей; здійснення проваджень про адміністративні правопорушення у справах про булінг на ґрунті внутрішнього переміщення дітей; застосування заходів щодо протидії домашньому насильству щодо дітей в сім'ях, які постраждали в наслідок збройного конфлікту; участь у реалізації заходів щодо повернення незаконно депортованих дітей російською федерацією з території України; виховна, освітньо-патріотична, просвітницька робота з дітьми.

Зроблено висновок про важливість діяльності

підрозділів Національної поліції у забезпеченні прав дитини під час дії правового режиму воєнного стану в Україні. Наголошено на взаємодії поліції з соціальними службами та громадськими організаціями для ефективного захисту прав дітей.

Ключові слова: дитина, поліція, ювенальна превенція, воєнний стан, профілактика, евакуація, гуманітарна допомога, булінг, депортація.

Zelenskyi Ye.S. The role of the National Police in ensuring the rights of the child during the legal regime of martial law in Ukraine.

The scientific article is devoted to determining the role of the National Police in ensuring the rights of the child during the legal regime of martial law in Ukraine.

The work analyzes and summarizes the existing practice of ensuring children's rights by units of the National Police. The key role of the state in ensuring the rights of the child during martial law is noted. It was emphasized that it is the bodies of juvenile prevention in the conditions of the armed conflict in Ukraine that ensure the basic rights of children and ensure that illegal actions are committed against them, in situations that are mostly atypical in peacetime, and also make efforts to prevent the increase in the number of children in Ukraine, available to deviant behavior.

The author singles out the areas of activity of the National Police in ensuring the safety of children in the conditions of martial law: organizing the evacuation of children from occupied, front-line and other territories of Ukraine; forced evacuation of children from territories that are zones of active hostilities; assistance in arranging living conditions for families with children; organization of humanitarian assistance to families with children; preventive work with internally displaced persons whose families have children; providing assistance to children who suffered as a result of the armed conflict, bringing the guilty parties to justice; providing assistance to children who lost their families as a result of the armed conflict; search for missing children; carrying out proceedings on administrative offenses in cases of bullying on

the basis of internal displacement of children; application of measures to combat domestic violence against children in families affected by the armed conflict; participation in the implementation of measures for the return of illegally deported children by the Russian Federation from the territory of Ukraine; educational, educational and patriotic work with children.

A conclusion was made about the importance of the activities of the National Police units in ensuring the rights of the child during the legal regime of martial law in Ukraine. The interaction of the police with social services and public organizations for the effective protection of children's rights is emphasized.

Key words: child, police, juvenile prevention, martial law, prevention, evacuation, humanitarian aid, bullying, deportation.

Постановка проблеми. Права дитини в Україні проголошені найвищою соціальною цінністю [1], тому діяльність державних органів спрямована на їх забезпечення та захист. Одним із основних органів, які здійснюють таку діяльність є підрозділи Національної поліції України, основним завданням яких є надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [2]. Зокрема основним пріоритетом роботи підрозділів ювенальної превенції [3] є профілактика, запобігання, припинення правопорушень відносно дітей та самими дітьми, а також притягнення до відповідальності в межах наданих повноважень дітей та осіб, які вчинили правопорушення відносно дітей.

В умовах воєнного стану реалізація повноважень підрозділами ювенальної превенції зазнала деяких трансформацій, адже виклики, які раптово настали, потребували оперативного на них реагування та застосування невластивих раніше заходів з метою забезпечення безпеки дітей в Україні. З'ясування напрямків діяльності Національної поліції щодо забезпечення прав дитини під час дії правового режиму воєнного стану дозволить узагальнити наявну практику та запропонувати шляхи її удосконалення та нормативного врегулювання.

Стан опрацювання проблематики. Безпосередньо питання забезпечення прав дітей під час воєнного стану вже були предметом дослідження українських науковців. Так, Корнієнко М.В. та Сухарева А.О. у своїй роботі здійснюють аналіз міжнародних та національних нормативно-правових актів, що регулюють питання захисту прав дітей в умовах воєнного стану [4].

Мердова О.М. присвятила дослідження особливостям діяльності Міністерства внутрішніх справ України у сфері захисту прав дітей в умо-

вах правового режиму воєнного стану, а також узагальненню та систематизації наявного позитивного досвіду діяльності органів, що належать до сфери його управління, із реалізації спеціальних повноважень, спрямованих на забезпечення безпеки дітей [5].

Джуган В.О. детально зупиняється на вивченні теоретичних засад правосуб'єктності дитини та приходять до висновку, що під час введення воєнного стану в Україні права дітей обмежуються українською владою та порушуються російською федерацією [6]. Ніколайчук С.В. також наголошує на проблематиці реального захисту прав дітей, які постраждали від російської агресії, залишилися без піклування батьків або перебувають у скрутному становищі. Дослідниця наголошує, що забезпечення прав дітей в умовах воєнного стану вимагатиме об'єднання зусиль великої кількості організацій та установ, батьків, інших родичів, опікунів та ін. [7].

Романова А.С. у своїй науковій статті безпосередньо акцентує увагу на пріоритетності для Національної поліції під час дії воєнного стану забезпечення основних прав дитини, попередженні та усуненні причин та умов вчинення протиправних діянь щодо дітей, попередження девіантної поведінки дітей у майбутньому [8].

Мета написання наукової статті – визначити роль Національної поліції у забезпеченні прав дитини під час дії правового режиму воєнного стану в Україні. Для досягнення поставленої мети були виконані наступні завдання: аналіз та узагальнення практики забезпечення прав дитини підрозділами Національної поліції; виокремлення напрямків діяльності Національної поліції щодо забезпечення безпеки дитини в умовах воєнного стану; з'ясування ролі Національної поліції у забезпеченні прав дитини під час дії правового режиму воєнного стану в Україні.

Виклад основного матеріалу. Перш за все, підтримуємо позицію Корнієнко М.В. та Сухаревої А.О., які покладають на державу обов'язок забезпечувати та охороняти права дитини [4]. Автори наголошують, що національним та міжнародним законодавством передбачено механізми захисту прав дітей під час воєнного стану, однак реалізувати їх вкрай складно, оскільки країна агресор порушує усі норми міжнародного права [4].

Так само, як і Романова А.С. вважаємо, що саме органи ювенальної превенції в умовах збройного конфлікту в Україні забезпечують основні права дітей та усувають вчинення протиправних дій щодо них, у ситуаціях, що є здебільшого нетиповими в мирний час, а також докладають зусиль щодо недопущення зростання в Україні кількості дітей, схильних до девіантної поведінки [8].

Моніторинг результатів діяльності підрозділів ювенальної превенції від початку збройного конфлікту, нормативно-правових засад такої діяльності, доробків вітчизняних науковців дозволив виділити наступні напрямки діяльності Національної поліції щодо забезпечення безпеки дитини в умовах воєнного стану:

1. Організація евакуації дітей з окупованих, прифронтових та інших територій України на територію, яка є безпечною для проживання [9]. В межах даного заходу мова йде про добровільну евакуацію, яка була проводилася від початку повномасштабного вторгнення військ російської федерації на територію України 24 лютого 2022 року. Поліцейські в цілому та поліцейські ювенальної превенції зокрема безпосередньо виконували завдання щодо організації евакуації сімей з дітьми з прифронтових та окупованих територій України. Під час реалізації заходів саме дотримання прав дитини було пріоритетним завданням поліцейських.

2. Примусова евакуація дітей за супроводом одного з батьків, особи, яка їх замінює, або іншого законного представника, з територій, які є зонами активних бойових дій [10]. Лише влітку 2022 року Кабінетом Міністрів України було прийнято розпорядчий документ щодо реалізації заходів примусової евакуації [10], які, в першу чергу, стосувалися саме забезпечення прав дитини. Залучення ювенальних поліцейських до таких заходів стало невід'ємною частиною виконання остатніми своїх службових обов'язків. На посилення евакуаційного механізму у Донецькій, Луганській, Харківській, Херсонській, інших областях звертають увагу і інші вчені [6].

3. Допомога в облаштуванні житлово-побутових умов (влаштування до шелтерів тощо) сім'ям з дітьми, які є внутрішньо переміщеними особами або житло яких зруйноване або втрачене внаслідок збройного конфлікту. Налагодження громадських зв'язків ювенального поліцейського в громаді, в якій він несе службу, дозволяє надавати допомогу в облаштуванні житлово-побутових умов особам, які цього потребують в умовах збройного конфлікту. Надання такої соціальної допомоги стало нетиповим завданням для ювенальних поліцейських, однак показником соціально-орієнтованої роботи поліції.

4. Організація надання гуманітарної допомоги (продукти харчування, одяг, побутова хімія, побутові предмети, ліки, тощо) сім'ям з дітьми [11; 12]. Іншими науковцями раніше також зверталася увага на включенні ювенальних поліцейських до механізму доставки гуманітарної допомоги [6]. Вказаний напрямок роботи вкотре підкреслює соціальну роль поліції та її сервісний характер.

5. Профілактична робота з внутрішньо переміщеними особами, в сім'ях яких є діти [13].

В основному така робота проводиться у напрямку правової освіти населення, а також з метою профілактики вчинення правопорушень.

6. Надання допомоги дітям, які постраждали внаслідок збройного конфлікту, притягнення винних осіб до відповідальності (передусім правової допомоги, опитування за допомогою кімнати, дружньої до дитини, тощо). Джуган В.О. виділяє такі найбільш поширені злочини, вчинені РФ та спрямовані на порушення прав дитини: використання заборонених засобів та методів ведення війни; відмова в доступі до гуманітарної допомоги; викрадення та незаконне вивезення дітей; вербування і використання дітей у війні; вбивства і каліцтва дітей; зґвалтування та інші форми сексуального насильства щодо дітей; напади та школи, лікарні, позашкільні заклади розвитку та на захищених осіб, які пов'язані з ними; блокування евакуації дітей з зони бойових дій тощо [6]. Наголосимо, що міжнародні злочини проти українських дітей не мають строків давності [14]. Підкреслимо, що поліцейськими України застосовуються великий спектр способів фіксації усіх правопорушень, в тому числі щодо дітей, особливо злочинів.

При цьому, актуальною, але важко реалізованою на практиці вважаємо пропозицію Ніколайчук С.В. щодо необхідності забезпечення ведення достовірної статистики щодо всіх категорій дітей, які пов'язані зі збройним конфліктом на території України [7]. Виконання такої функції поліцейськими є невід'ємною частиною роботи, але реалізувати у повному обсязі її не видається можливим з урахуванням відсутності доступу до окупованих територій.

7. Надання допомоги дітям, які втратили сім'ю внаслідок збройного конфлікту. Фактично, це поліцейське піклування про дитину, яка опинилася в складних життєвих обставинах. Обставини ці нетипові, однак алгоритм дій поліцейських відпрацьований в мирний час.

8. Пошук безвісті зниклих дітей внаслідок збройного конфлікту. Такі обставини можуть бути зумовлені окупацією територій, наслідками збройної атаки на територію України, процесом евакуації, тощо. Згідно даних Національної поліції впродовж першого року повномасштабного збройного конфлікту до підрозділів поліції надійшло 20 528 звернень громадян про зникнення дитини, з яких 20 777 дітей розшукали. За 11 місяців 2023 року у поліції зареєстровано 11 635 звернень про зникнення дитини, 12 011 дітей розшукано. 2211 дітей дотепер перебувають у розшуку [15]. Аналіз статистики підтверджує існування проблеми безвісті зниклих дітей в умовах дії воєнного стану, однак професійні дії поліцейських спрямовані на її оперативне вирішення.

Цікавим та сучасним став досвід пошуку дітей за допомогою сучасних технологій. Зокре-

ма, чат-бот «Пошук дітей» у Телеграмі створений для пошуку зниклих під час війни дітей за ініціативи Управління ювенальної превенції Національної поліції України. Також слід відзначити державні портали, наприклад, «Діти війни» - це єдина платформа, яка надає актуальну інформацію про дітей, які постраждали внаслідок війни, були примусово вивезені за межі країни чи піддані іншим незаконним діям, та тих, кого вдалося розшукати і врятувати. Данні щодня оновлюють правоохоронні органи. Це не вичерпний перелік засобів пошуку дітей, функціонують гарячі лінії, телевізійні служби розшуку дітей, Всеукраїнська співдружність «Пошук зниклих дітей» та інше. Підрозділи ювенальної превенції можуть комплексно використовувати усі наявні засоби, адже мета – єдина, розшук дитини.

9. Здійснення проваджень про адміністративні правопорушення у справах про булінг на ґрунті внутрішнього переміщення дітей. Інтеграція в клас – це завжди початок входження у вже сформовану спільноту підлітків. У нових класах внутрішньо переміщені діти мають відновити свій статус у попередніх колах спілкування. Під час переїзду чи проживання у прифронтових районах внутрішньо переміщені діти можуть стати свідками жаклих подій і втратити свої домівки, близьких і, зрештою, те, що вони люблять найбільше. Це робить їх більш вразливими. Чутливість може сприйматися як слабкість і, отже, бути причиною для знущань. Найчастіше такі випадки фіксуються у підлітків 10-11 років.

Юрисдикція ювенального поліцейського у таких справах – складання протоколу про адміністративне правопорушення, збирання адміністративного матеріалу, направлення його до суду для вирішення. Мета булінгу не впливає на кваліфікацію діяння, однак має значення для корегування подальшої профілактичної роботи поліцейського. На наш погляд, основним завданням ювенального поліцейського є попередження таких фактів шляхом застосування заходів загальної профілактики.

10. Застосування заходів щодо протидії домашньому насильству щодо дітей в сім'ях, які постраждали в наслідок збройного конфлікту (внутрішньо переміщені сім'ї; сім'ї, в яких загинув один із членів; сім'ї, в яких один із членів несе службу в збройних силах України; сім'ї, в яких деякі члени залишилися на окупованій території, тощо). Так само, як і у справах про булінг, провадження у справах про адміністративне правопорушення, відповідальність за яке передбачена ст. 173-2 КУпАП, підстави вчинення домашнього насильства не мають значення для кваліфікації. Порядок дій поліцейських у таких провадженнях є загальним. Однак, маємо вра-

ховувати психологічний стан таких осіб, на що вони здатні, враховуючи пережиті обставини, тощо. Тобто рівень особистої безпеки поліцейського має бути високим у таких провадженнях.

11. Участь у реалізації заходів щодо повернення незаконно депортованих дітей російською федерацією з території України. Точна кількість таких дітей дотепер не відома. Офіційні цифри різних міжнародних та національних органів та організацій відрізняються. Роль ювенальних поліцейських – пошук інформації про дітей, за якими надійшло офіційне звернення про їх зникнення від родичів, знайомих. Участь в кримінальному провадженні, що порушене за зверненням.

12. Виконання посадових обов'язків поліцейських служби освітньої безпеки, які фактично не є ювенальними поліцейськими, але здійснюють роботу в закладах освіти з метою створення безпечного освітнього середовища у закладах освіти, розташованих у прикордонних областях, які межують із російською федерацією та республіки білорусь, й ті, які наближені до лінії бойових дій. На сьогодні така практика запроваджена у 402 закладах загальної середньої освіти Волинської, Дніпропетровської, Житомирської, Запорізької, Київської Миколаївської, Рівненської, Сумської та Чернігівської областей [16].

13. Виховна, освітньо-патріотична, просвітницька робота з дітьми. У розрізі досліджуваного нами питання такі заходи можуть стосуватися протимінної безпеки, протиракетної безпеки, домедичної допомоги, ставлення до людей з інклюзією, внутрішньо переміщених осіб, тощо.

Корнієнко М.В. та Сухарева А.О. так само наголошують на тому, що у співпраці з міжнародними партнерами держава розробляє та впроваджує програми, які спрямовані на захист прав дітей та надання гуманітарної, правової, психологічної, соціальної допомоги останнім [4].

Даний перелік заходів не є вичерпним, він може бути доповнений іншими формами роботи. Зважаючи на великий обсяг виконуваних завдань та функцій підрозділами ювенальної превенції, погоджуємося з позицією Мердової О.М. щодо необхідності проведення організаційно-штатних змін у структурі таких підрозділів Національної поліції України в частині збільшення штатних посад поліцейських зазначених підрозділів та введення в їх штат посад психологів [5].

Обрана нами для дослідження тематика є актуальною в умовах сьогодення і потребує додаткового наукового опрацювання. Саме тому дана робота є узагальненим аналізом діяльності Національної поліції щодо забезпечення безпеки дитини в умовах воєнного стану, складником наукової розробки, яку ми провадимо, і в по-

дальшому буде деталізована, обґрунтована та представлена на загал.

Висновки. Умови воєнного стану в Україні належать до надзвичайно складних та небезпечних ситуацій, які особливо впливають на безпеку та добробут дітей. В таких обставинах, поліція ювенальної превенції відіграє надзвичайно важливу роль у захисті їх прав та забезпеченні безпеки. Захист дітей в умовах воєнного стану вимагає особливої уваги та координації з боку поліції та інших правозахисних організацій. Це включає розгортання спеціальних підрозділів, які спеціалізуються на роботі з дітьми. Важливо, щоб поліція співпрацювала з іншими організаціями, включаючи соціальні служби та громадські організації, для ефективного захисту дітей. Це може включати спільні проекти, освітні кампанії та обмін інформацією для забезпечення безпеки та добробуту дітей у воєнний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 20.03.2024).
2. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення 20.03.2024).
3. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України: наказ МВС України від 19.12.2017 № 1044. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18#Text> (дата звернення 20.03.2024).
4. Корнієнко М.В., Сухарева А.О. Дотримання прав дітей в умовах воєнного стану: роль поліцейських ювенальної превенції. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2023. № 3. С. 9–13. URL: <https://doi.org/10.32850/sulj.2023.3.2>.
5. Мердова О.М. Особливості діяльності Міністерства внутрішніх справ України у сфері захисту прав дітей в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 5. С. 474–477. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-5/118>.
6. Джуган В.О. Проблеми захисту прав дітей під час воєнних дій в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 8. С. 63–67 URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-8/12>.
7. Ніколайчук С. Захист прав дітей в умовах воєнного стану: проблеми теорії та практики. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 4. С. 94–105. URL: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2022-4-94-105>
8. Романова А.С. Ювенальна превенція під час війни: особливості реалізації повноважень. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 4. С. 408–411. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.04.73>.
9. На Херсонщині триває евакуація дітей із населених пунктів, які постійно обстрілює ворог. URL: <https://hr.npu.gov.ua/news/na-khersonshchyni-tryvaie-evakuatsiia-ditei-iz-naselenykh-punktiv-iaki-postiino-obstriliuie-voroh>.
10. Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2013 р. № 841 і від 29 липня 2022 р. № 854: Постанова Кабінету Міністрів України від 07.03.2023 № 209. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/209-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення 20.03.2024).
11. Ювенальні поліцейські надали допомогу багатодітній родині з Гуляйполя. URL: <https://zp.npu.gov.ua/news/yuvenalni-politseyski-nadali-dopomogu-bagatoditniy-rodini-z-gulyaypolya?vacancy=1>.
12. У Нікополі та Марганці поліцейські роздали гуманітарну допомогу ВПО. URL: <https://nikopol.nikopolnews.net/nikopol/u-nikopoli-i-marhantsi-politsejski-rozdaly-humanitarnu-dopomohu-vpo/>. 478
13. Ювенальні поліцейські провели виїзну зустріч з громадянами – внутрішньо переміщеними Луганчанами та надали консультації, щодо правових та освітніх питань. URL: <https://lg.npu.gov.ua/news/yuvenalni-politseyski-proveli-viiznu-zustrich-z-gromadyanami-vnutrishno-peremishchenimi-luganchanami-ta-nadali-konsultatsii-shchodo-pravovikh-ta-osvitnikh-pitan>.
14. Європейська конвенція про незастосування строків давності до злочинів проти людяності та воєнних злочинів від 25.01.1974. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_125#Text (дата звернення 20.03.2024).
15. Національна поліція України. Офіційний вебпортал. URL: <https://www.npu.gov.ua>.
16. Офіцер безпеки у школі: освітній омбудсман Горбачов роз'яснив особливості роботи. URL: <https://suspilne.media/672836-oficer-bezpeki-u-skoli-osvitnij-ombudsman-gorbacov-rozasniv-osoblivosti-roboti/>.